

Фетько Ю. Б.,

аспірантка

Державного податкового університету

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

Анотація. Дана наукова стаття присвячена актуальним проблемам визначення правової природи та сутності державної реєстрації. У статті визначено перелік об'єктів, що підлягають державній реєстрації, а саме: юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхня символіка, громадські формування, що не мають статусу юридичної особи та фізичні особи – підприємці; акти цивільного стану; речові права на нерухоме майно та їх обтяження; рухоме майно та його обтяження; друковані засоби масової інформації. Проаналізовано теоретичні та законодавчі підходи до визначення сутності поняття державної реєстрації та виділено групи підходів до визначення процедури державної реєстрації, зокрема державна реєстрація розглядається, як засіб фіксування певних фактів, юридичний акт, юридичний факт, інститут адміністративного права, адміністративна процедура. Також визначено ознаки державної реєстрації, серед яких: проведення державної реєстрації забезпечує фіксацію фактів та відбувається в передбаченому законом порядку. Проаналізувавши приписи чинного законодавства в сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та речових прав на нерухоме майно, їх обтяжень, спільними ознаками державної реєстрації названо: є офіційною; визнається юридичним фактом; полягає у визнанні і підтвердженні відповідного юридичного факту; здійснюється уповноваженими суб'єктами та являє собою сукупність цілеспрямованих адміністративних процедур; такі процедури стосуються внесення відомостей до спеціального реєстру. Пропонується визначення поняття державної реєстрації, як врегульованої адміністративно-правовими нормами процедури, яка забезпечуючи фіксацію фактів передбачає внесення записів до державних реєстрів, регулює адміністративно-правові відносини з метою легітимації правового статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця, прав на нерухоме, рухоме майно, їх обтяжень та інших об'єктів державної реєстрації.

Ключові слова: реєстрація, державна реєстрація, адміністративна процедура, юридичний акт, юридичний факт, державний реєстр, Міністерство Юстиції України.

Fetko Yu. B. Legal nature and essence of state registration

Abstract. This scientific article is devoted to the actual problems of determining the legal nature and essence of state registration. The article defines the list of objects that are subject to state registration, namely: legal entities regardless of organizational and legal form, a form of ownership and subordination, their symbols, public formations that do not have the status of a legal entity, and natural persons – entrepreneurs; acts of civil status; real property rights and their encumbrances; movable property and its encumbrances; printed media. Theoretical and legislative approaches to defining the essence of the concept of state registration are analyzed and groups of approaches to defining the state registration procedure are identified, in particular, state registration is considered as a means of recording certain facts, a legal act, a legal fact, an institution of administrative law, and an administrative procedure. The signs of state registration are also defined, among which, there are: state registration ensures the recording of facts and takes place in accordance with the law. Having analyzed the prescriptions of the current legislation in the field of state registration of legal entities, natural persons-entrepreneurs, and real rights to immovable property, their encumbrances, common features of state registration are named: it is official; is recognized as a legal fact; consists in the recognition and confirmation of the relevant legal fact; is carried out by authorized entities and is a set of targeted administrative procedures; such procedures relating to the entry of information into a special register. It is proposed to define the concept of state registration as a procedure regulated by administrative and legal norms, which, while ensuring the recording of facts, provides making entries in state the registers, regulates administrative and legal relations with the aim of legitimizing the legal status of a legal entity, an individual entrepreneur, the rights to immovable and movable property, their encumbrances and other objects of state registration.

Key words: registration, state registration, administrative procedure, legal act, legal fact, state register, Ministry of Justice of Ukraine.

Вступ. На сьогодні вагому роль відіграє захист прав і свобод людини і громадянина, об'єктів права власності, прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Основний Закон України – Конституція України закріплює гарантію, непорушність права власності (статті 14, 41) та гарантує право на підприємницьку діяльність (стаття 42) [1]. Так, одним із механізмів захисту права власності є державна реєстрація. Держава через уповноважених суб'єктів проводячи державну реєстрацію виступає гарантом права власності, здійснює всі необхідні дії для ефективного функціонування єдиних та державних реєстрів, захисту реєстраційних записів в державних реєстрах України від несанкціонованого вторгнення та проведення незаконних реєстраційних дій.

Підступний збройний напад російської федерації на Україну у лютому 2022 року визначив особливу потребу наукового осмислення та поглибленого наукового пошуку шляхів посилення способів гарантування законності і правопорядку, ефективного нормативно-правового регулювання в таких чутливих сферах життєдіяльності держави, які стосуються відновлення економіки, забезпечення охорони і захисту права власності, що сприяє формуванню джерел наповнення бюджетів усіх рівнів та створює підґрунтя відновлення економічного потенціалу України.

Як зазначає Європейська хартія малих підприємств, що підписана 19 червня 2000 року, малі підприємства (малий бізнес) є ключовим джерелом робочих місць і благодатним ґрунтом для бізнесових ідей. Зусилля Європи з відкриття нової економіки матимуть успіх, тільки якщо малий бізнес буде висунутий на перше місце в порядку денному [10].

У наукових дослідженнях з адміністративного права узагальнення напрацювань вчених, присвячених проблемам державної реєстрації, можна виділити наукові доробки М.П. Гурковського, Н. В. Галіциної, О.А. Качури, А.С. Кечі, О. В. Кузьменко, О.С. Луніної, Я.В. Тамарі та інших.

Метою статті є проведення комплексного аналізу правової природи та сутності державної реєстрації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні процедури державної реєстрації регулюють широке коло суспільних відносин та застосовуються в різних сферах суспільного життя.

Чинним законодавством України визначено, що державній реєстрації підлягають:

- юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, їхня символіка (у випадках, передбачених законом), громадські формування, що не мають статусу юридичної особи, та фізичні особи – підприємці (ч.1 ст.3 Закону України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань») [4];

- акти цивільного стану [2];

- речові права на нерухоме майно та їх обтяження [3];

- рухоме майно та його обтяження [6];

- друковані засоби масової інформації [5].

Даний перелік об'єктів державної реєстрації не є вичерпний.

Насамперед, у Великій українській енциклопедії з напрямку «Юридичні науки» державна реєстрація визначається як письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності і надання їм законного статусу [12, с. 43].

Так, державну реєстрацію як юридичний акт визначає О.С. Луніна та виділяє широке і вузьке (юридичне) значення державної реєстрації. У широкому значенні реєстрація полягає у цілеспрямованій діяльності щодо внесення відомостей про об'єкт, який підлягає реєстрації, у офіційні документи, реєстри. У вузькому значенні реєстрація є юридичним актом визнання законним та юридично значимим об'єкт реєстрації (інформацію, відомості, речі матеріального світу тощо. [18, с. 42-43].

Державну реєстрацію як інститут адміністративного права, яким забезпечується фіксація фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності та надання їм законного (легітимного) статусу, в результаті чого настають певні юридичні наслідки розглядає М.П. Гурковський [15, с. 173].

Болгар О.В. державну реєстрацію визначає як форму діяльності виконавчої влади, що опосередковує здійснення правового контролю та обліку реєстрованих об'єктів шляхом винесення реєструючим органом адміністративно-правових актів у рамках нормативно врегульо-

ваної процедури [11, с. 340]. В свою чергу, варто зупинитись на визначенні поняття саме «адміністративна процедура». Так, адміністративна процедура «як цілеспрямована послідовність вчинюваних уповноваженими суб'єктами адміністративного права дій» визначається Гудзом Б.Д. [14, с. 73-79]. В.П. Тимошук визначає, що під «адміністративною процедурою» розуміється установлений законом (офіційно) порядок розгляду та вирішення адміністративними органами індивідуальних справ, спрямований на прийняття адміністративного акта або укладення адміністративного договору. [22, с. 58].

Деякі дослідники вбачають у реєстрації тільки елемент технічного обліку. Проте державна реєстрація має не лише інформаційне значення, її роль головним чином полягає в тому, щоб підтвердити юридичні факти чи їх системи. Очевидно, акт реєстрації є рішенням компетентного органу, що вказує на юридичний стан суб'єкта. Реєстраційні дії мають юридичні наслідки [16, с. 209-210]. На думку вчених Ю.О. Куц та С.В. Краснопорової, реєстрація у світовій практиці традиційно належить до управлінських послуг [17, с. 10–11].

Інші науковці розглядають державну реєстрацію як юридичний факт. Так Н.В. Майка вважає, що державна реєстрація за своєю природою є правовстановлюючим юридичним фактом [19, с. 44]. С.О. Слободянюк, зауважує, що державна реєстрація має не технічний, а правостворюючий та/або правопідтверджуючий характер і розглядається як юридичний факт, що здійснюється відповідним реєструючим органом, її метою є мінімізація потенційної можливості порушень прав учасників обороту об'єктів нерухомості [21, с. 8]. В.В. Нікітін доводить, що державна реєстрація є юридичним фактом, що є сукупністю офіційних, юридично значущих дій, які здійснюються уповноваженими органами державної влади, та полягає в офіційному визнанні, зміні та припиненні певних прав або правочинів через затвердження таких процесуальних дій у спеціально створених інформаційних базах – реєстрах [20, с. 9].

Державна реєстрація відіграє важливу роль у формуванні саме публічно-правових відносин. Так, підтвердженням цього слугує позиція викладена в п. 7 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання

юрисдикції адміністративних судів» № 8 від 20 травня 2013 року, де визначено державну реєстрацію як один із способів впливу держави на формування та розвиток публічно-правових відносин [8]. В свою чергу Пленум Вищого адміністративного суду України в Постанові від 29 вересня 2016 року за № 12 «Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з відмовою органу державної реєстрації актів цивільного стану», зазначає, що державна реєстрація – це публічно-правове засвідчення актів цивільного стану, яке забезпечує загальне (як у приватних, так і в публічно-правових відносинах) визнання правосуб'єктності особи. Таким чином, у процесі реєстрації актів цивільного стану людина (фізична особа) вступає у публічно-правові відносини з державою в особі державного органу, уповноваженого здійснювати державну реєстрацію актів цивільного стану [9].

Законом України від 15.05.2003 № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» визначено поняття державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців (далі – державна реєстрація) – з позицій «офіційного визнання шляхом засвідчення державою факту створення або припинення юридичної особи, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, засвідчення факту наявності відповідного статусу громадського об'єднання, професійної спілки, її організації або об'єднання, політичної партії, організації роботодавців, об'єднань організацій роботодавців та їхньої символіки, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, про юридичну особу та фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених цим Законом» (п.4 ч.1 ст.1 Закону України від 15.05.2003 № 755-IV [4]. В цьому визначенні передбачено наступні ознаки державної реєстрації:

- 1) є офіційно визначеною;
- 2) здійснюється державою;
- 3) являє собою юридичний факт;

4) цей юридичний факт стосується засвідчення, підтвердження, визнання, позбавлення статусу суб'єктів, на які поширюється дія Закону;

5) здійснюється за допомогою процедур щодо внесення відомостей до спеціального реєстру, а також проведення інших реєстраційних дій.

Пунктом першим частини першої ст.1 Закону України від 01.07.2004 № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» визначено поняття державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (далі – державна реєстрація прав) як офіційного «визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно» (п.1 ч.1 ст.1 Закону України від 01.07.2004 № 1952-IV) [3].

Порівняння змісту визначень державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців та державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень свідчить про доцільність виділення таких їх ознак, які можуть бути названі спільними, а саме:

- 1) є офіційною;
- 2) визнається юридичним фактом;
- 3) полягає у визнанні і підтвердженні відповідного юридичного факту;
- 4) здійснюється уповноваженими суб'єктами;
- 5) являє собою сукупність цілеспрямованих адміністративних процедур; такі процедури стосуються внесення відомостей до спеціального реєстру.

Отже, аналізуючи приписи чинного законодавства України, а саме Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [4] та Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [3], державну реєстрацію доцільно зазначати як про юридичний факт, а також як про сукупність цілеспрямовано здійснюваних адміністративних процедур.

В свою, чергу державна реєстрація проводиться у відповідних державних реєстрах. Так, державна реєстрація юридичних осіб, фізич-

них осіб-підприємців проводиться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; реєстрація прав на майно проводиться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, реєстрація обтяження рухомого майна в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна. Відповідно держателем цих реєстрів є Міністерство юстиції України, яке делегує свої повноваження з ведення Єдиних та Державних реєстрів адміністратору – державному підприємству «Національні інформаційні системи» [7].

На наш погляд, можна виділити наступні ознаки державної реєстрації:

- державна реєстрація забезпечує фіксацію фактів;
- процедура державної реєстрації є спеціальним порядком легітимації об'єктів державної реєстрації;
- державна реєстрація відбувається в передбаченому законом порядку;
- в процесі державної реєстрації передбачено ведення та використання відповідних державних реєстрів.

Висновки. Таким чином вважаємо, що державна реєстрація – це врегульована адміністративно-правовими нормами процедура, яка забезпечуючи фіксацію фактів передбачає внесення записів до державних реєстрів, регулює адміністративно-правові відносини з метою легітимації правового статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця, прав на нерухоме, рухоме майно, їх обтяжень та інших об'єктів державної реєстрації.

Варто наголосити, що на сьогодні серед дослідників одноставного підходу до визначення поняття «державної реєстрації» не спостерігається, незважаючи на чималу кількість наукових напрацювань за цією проблематикою, наукові пошуки тривають до сьогодні та мають актуальність серед науковців.

Проаналізувавши напрацювання вчених, а також положень чинного законодавства щодо визначення державної реєстрації можемо виділити наступні групи підходів:

- 1) як засіб фіксування певних фактів;
- 3) юридичний акт;
- 4) юридичний факт;
- 5) інститут адміністративного права;
- 6) адміністративну процедуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01 липня 2010 р. № 2398-VI / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. ВВР України. 2004, N 51 (17.12.2004), ст. 553
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003р. № 755-IV. ВВР України. 2003. № 31-32. Ст. 263.
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. ВВР України. 1993. № 1 (05.01.93). ст. 1
6. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру обтяжень рухомого майна: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2004 р. № 830. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/830-2004-%D0%BF#Text>
7. Деякі питання щодо визначення адміністратора Єдиних та Державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 25.06.2015 № 1059/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-15#Text>
8. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>
9. Про узагальнення практики вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з відмовою органу державної реєстрації актів цивільного стану: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України 29.09.2016 № 12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012760-16#Text>
10. Європейська хартія малих підприємств від 19 червня 2000 року // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>
11. Болгар О.В. Сутність державної реєстрації як форми публічного адміністрування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5 С. 336-340. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2021/81.pdf
12. Велика українська енциклопедія. тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.
13. Галіцина Н.В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_28
14. Гудз Б.Д. Судовий контроль за законністю адміністративної діяльності органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2013. 219 с.
15. Гурковський М.П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 217 с.
16. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
17. Куц Ю.О. Якісні адміністративні послуги – головна умова підвищення довіри населення до органів влади: монографія / Ю.О. Куц, С.В. Краснопорова та ін. Х.: ХарРІНАДУ «Магістр», 2006. 192 с.
18. Луніна Олена Станіславівна. Публічно-правові спори у сфері державної реєстрації як предмет адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний авіаційний університет. Київ, 2015. 207 с.
19. Майка Н. В. Реєстрація речових прав на чужу нерухомість як юридичний факт. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 43–45
20. Нікітін В.В. Адміністративно-правовий статус державних (публічних) реєстраторів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2017. 208 с.
21. Слободянюк С.О. Цивільно-правове регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун-т імені Т. Шевченка. Київ, 2012. 18 с.
22. Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія. К.: «Конус-Ю», 2010. 296 с.